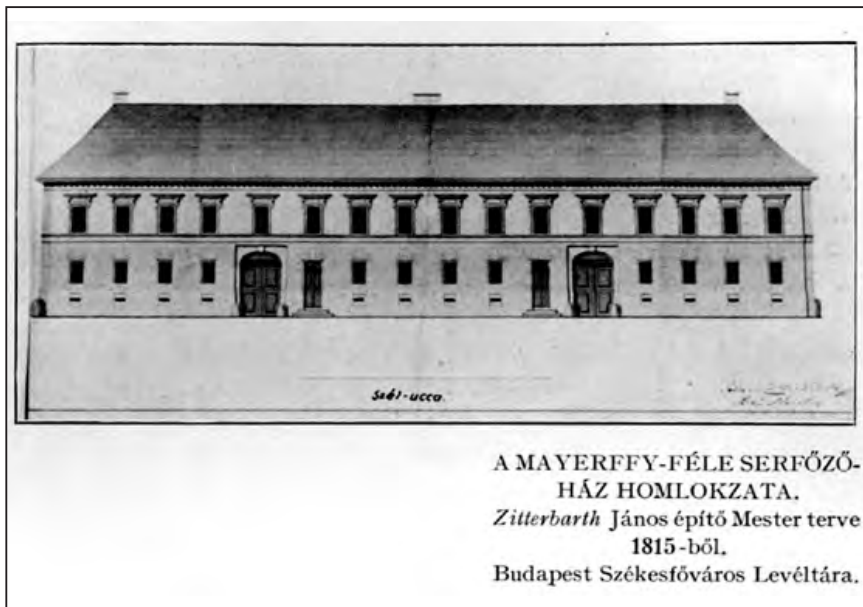

Birly doktor serfőzdéje

Holló Szilvia Andrea

Molinó burkolja a Kossuth tér sokáig jellegzetes épületét, a már hosszú évek óta kiürített MTESZ-székházat. A bontás műveleteit – és talán porát – takarja a reprezentatív téren megfordulók előtt. A radikális beavatkozás hivatalos indoklása szerint itt épül majd fel az Országgyűlés Hivatalának otthona. Úgymond egy olyan telken, amelyen a most földdel egyenlővé tett modern hivatali épület előtt: nem állt semmi.

A MAYERFFY-FÉLE SERFŐZŐ-
HÁZ HOMLOKZATA.
Zitterbarth János építő Mester terve
1815-ből.
Budapest Székesfőváros Levéltára.

A középkort szimbolizáló Váci kapu bontása talán még be sem fejeződött, amikor 1789-ben ennek közelében egy patikus felépíttette a – maga korában valóságos idegenforgalmi látványosságnak számító – belvárosi Nagy Kristóf-házat. A pesti egyetemen diplomázott Schwachhofer Ignác a bejárat fölé helyezett festett cégéren adta tudtul gyógyszerzartára nevét. A messziről is jól látható kép rövid időn belül ismertté vált, hamarosan a szomszédos teret is Christoph Platznak kezdték nevezni. Így a Kristóf tér az egyik legrégebbi pesti közterület-elnevezés.

A ház tulajdonosa később a köztisztviselőben álló Birly Ede Flórián (1787–1854) szülészorvos lett, aki beházasodott a befolyásos Staffenberger családba, magyar nemességet kapott, majd kinevezték az egyetem rektorává. Miután a házat Hild József tervei alapján átépíttette, az időközben tulajdonost váltott patika is imponáns és egyedülálló cégért kapott: a festett képet 1833-ban egy Szent Kristófot ábrázoló, több méter magas homokkő szobor, Bauer Mihály alkotása váltotta fel. Csakhogy az 1840-es évek közepén felvett címtárak szerint a Kristóf-ház tulajdonosa

nem Birly Flórián orvos volt, hanem egy azonos nevű serfőző. Pusztán névazonosság? Vagy rokoni szál fűzi össze őket? A valóság prózaibb: az orvos és a serfőző egyazon személy.. A professzor ugyanis számos pesti ingatlant vásárolt befektetési céllal, köztük 1837-ben a Leopoldvárosi Serfőzőházat.

Megérkezik Mayerffy

De hol állt ez utóbbi épület, melyről több helyen az olvasható, hogy amúgy pontosan meg nem határozott területét a Parlament építésekor kisajátították?

Nos, még 1815-ben építtette Mayerffy Ferenc az Újépület északnyugati pavilonja közelében. A telket dél felé a Hód utca határolta (később Serház, 1858-tól Géza, ma Garibaldi utca), északról meg az Új Serház utca (ebből lett Búvárharang, majd Báthory utca, végül ezt a szakaszt a Kossuth Lajos tér számozásába illesztették).

Az üzemet jó érzékkel telepítették a Lipótvárosba. A serfőzéssel együtt járó kellemetlen szag nem zavart senkit, mivel a környéken fatelepeken és raktárakon kívül más épület nemigen fordult elő. Az utcanevek is

a vadregényes, romlatlan természetre utaltak (Veréb, Fenyvesmadár, Hód, Varjú). A Rakpiactól északra fekvő Duna-part kiépítését majd csak az 1830-as években kezdik meg.

A serfőzde külsejében – legalábbis az idősebb Zitterbarth Mátyás által szignált tervrajzon –, egy szép városi lakóházat formált. Talán ezért díszítette a Pesti Magyar Serfőző Céh zászlaját is ennek a háznak a képe. Az ingatlan 1820-ban a családon belül cserélt tulajdonost, az új birtokos Mayerffy Károly lett. Egy korabeli helyszínrajzon a teleknek a Szél (ma Nádor) utcai oldalán pálinkafőzőházat jeleztek, a Duna felé malmot, 1835-ben pedig felszereltek itt egy kovácsműhelyt a családi vállalkozás lovainak patkolására, kocsijainak karbantartására. (Miután a pesti kovácsok céhe szorgalmazta, hogy a serházak dolgozó mester az ő kötelékükbe tartozzon, attól kezdve idegenek jószágaival is foglalkozhatott.)

Ezt a Mayerffy-féle sörházat és annak teljes berendezését vette meg Birly Flórián szülészprofesszor a jó befektetés reményében. Kapcsolatainak köszönhetően az udvari kamara és a városi tanács azonmód beleegyezett abba, hogy a haszonbérletet is átvehesse, amit azután albérlébe adott Neswarba Vencel morva származású serfőzőmesternek, az egyik későbbi pesti céhmesterek.

Birly rokona, Staffenberger István városi szószóló sokat tett azért, hogy 1843-tól a helyi serfőzés szabaddá válhasson. A Pesti Serrendtartás kimondta, hogy „minden pesti polgár servóán lefizetése ellenében szabadon főzhet sert”. A tevékenységet képesítéshez nem kötötték, a servómat is egy ügyvéd, Kund Vilmos vette berbe.

Bár a Birly-féle serfőzde hamar bekerült a köztudatba (nem kellett sokat magyarázni a Hetilap olvasóinak, mire gondoltak, amikor 1845-ben azt írták „A katonaság kívánsága szerint a katonai uszóiskolát a Birly-féle serház átellenében kellene felállítani.”), az egyébként tehetséges Neswarba a szabadversenyben elvérzett. S mivel Birly doktor a serfőzéshez nem értett, egyszerűbbnek látta a becsődölt üzemet megszüntetni. A bezárt lipótvárosi serfőzde udvarán megmaradt a kovácsműhely, ahol az ötvenes években Pozdech József fűvagyármok és harangöntő dolgozott (a Budapesti Hírlap tanúsága szerint még hordozható kovácsműhelyt is készített).

Tisza Lajos nyolcszáz bérlője

A professzor egyik fia és örököse, Birly István Párizsban folytatott művészeti tanulmányokat, szülővárosába visszatérve elismert festő lett, tájképeit a Pesti Műegylet is kiállította. Széchenyi Bélával és Rosti Pállal közösen

megalapította a Budapesti Hajósegyletet, Rotterdamtól Pestig tartó csónaktúrájáról egy saját maga által illusztrált könyvet írt. Talán nem véletlen, hogy *Feszl Ágoston* városi tanácsos, a neves építész fivére 1864-ben egy ifjú hajóépítőnek, a külföldről visszatért *Hartmann József*nek adott engedélyt a dunai kikötők közelében, az akkor már Géza utca 3. sz. alatti Pozdech-műhely átvételére, egyúttal hajójavitó nyitására. Ugyanekkor folyomódott *Singer Simon* (a Birly család nevében és képviselőjében) a pesti Építő Bizottsághoz, hogy rendbe hozathassa a volt sörházat *Pán József* tervei alapján. A munkával megbízott kőműves *Graschitz Ferdinánd* józsefvárosi építőmester volt.

1867-ben a Birly fiúk, István és Ede telkekre osztva akarták értékesíteni a tömböt, a századfordulóra mégis egy kézen maradt az ingatlan. Ennek leghírhedtebb része kétségtelenül a Tisza-házként emlegetett bérkaszánya lett. (Bár valójában a tömb s így a bérház kétharmadának tulajdonosa báró *Zeyk*

József volt.) 1880-ban a Géza utca 8. sz. alatti, *Tisza Lajos* tulajdonában lévő ház 340 fős lakosságával kétségtelenül a város egyik legnagyobb bérháza, ahol 1892-re már negyven lakásban nyolcszáz ember zsúfolódott össze.

A képviselők nem győztek élcélődni a politikuson, aki azért lobbizott sikerrel, hogy a Parlamentet az ingatlanja közelében építsék fel, de az nemhogy felértékelődött volna, hanem valódi kolerafeleppé vált. Történt ugyanis, hogy – a szervezett városi szemétszállítás ellenére – a bérkaszánya lakói az udvarra szórták ki a hulladékot. Először a háziúrtól az albérlőkhöz mindenkét megbírságotlakt, de eredménytelenül, mert végül csak felütötte fejét a kolerajárvány. Ám hiába rendelték el a ház kiürítését, az evakuáláshoz nem akadt elég barakk, *Szapáry Gyula* belügyminiszter pedig – politikustársa kérésére –, eltekintett a két hét alatt végrehajtandó járványmentesítéstől. 1892 decemberében aztán ledöntötte a vihar a ház egyik tűzfalát. Az utcán két rendőr posztolt, hogy az életveszélyre fi-

gyelmeztesse a gyanútlan járókelőket, akik legfeljebb annyit tudtak, ezt a bérkaszányt, melynek Nádor utcai frontjára kocsmá nyílt, „valami Hartmann” bérelte.

A talaj kolerával való fertőzöttsége miatt az épület helyreállításának gondolata fel sem merült, megkezdtek a lakók kiköltöztetését. A tulajdonosok nem estek kétségbe, elhatározták, hogy a romok felett új házat emelnek. Az eseményekről a Pesti Napló 1893. augusztusi számában plasztikus leírást közöltek: „A főváros nagyarányú fejlődése rátette a kezét a szegénység, nyomor és piszok e tanyájára s ma már erősen dolgozik a tót munkások csákánya, hogy esztendőre büszke palota emelkedjék a meggyüülött ovisok romjain.”

A Pesti Napló zsurnalisztája úgy tudta, a volt serfőzde helyiségeiből először raktárakat alakítottak ki, majd Tisza és Zeyk idejében vált a szegények bérházává. A Géza utca felől három méter magas kerítés határolta az udvart. Nagy, düledező kapu árulta el az épület korát, melyen belépve jobbra egy kicsiny, viszonylag jó karban lévő, a Nádor utca felé részben emeletes házat láthattak. Balra üzlethelyiség és dohos lakások, közéjük ékelve az istállók. A főépület – igazi kőkolosszus – volt a sörgár maradványa, emeletére veszályes falépcsők vezettek.

Hetven év szünet

Báró Zeyk József és Tisza Lajos örökösei 1899-ben szabályoztatták a tömböt, majd 1902-ben egy részét eladták a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének, másik felében épült fel később a Nádor utca 36. és a Kossuth Lajos tér déli felét lezáró házsor.

Csak a Duna felé eső saroktelekig nem ért el (a második világháború közbejötté miatt) az építkezés, ezt később a metróépítés felvonulási területeként használták. Hogy aztán jó néhány évtizednyi szünet után 1969–72 között a serház és bérkaszánya hullt helyén felépüljön az MTE SZ és a Magyar Kereskedelmi Kamara *Pintér Béla* tervezte székháza. ●

